

INES ZAŁĘSKA-OLSZEWSKA

(Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie)

„W CIENIU TRZECH PAGÓRKÓW”. OPINOGÓRA ZYGmunTA KRASIŃSKIEGO – W SŁOWACH MŁODZIEŃCA I W KADRACH KOMIKSU

„W tej dziecinnej robocie są już drobne ziarenka szlachetnego kruszcu” – sygnalizuje Józef Kallenbach w monografii poświęconej Zygmuntowi Krasińskiemu¹, przywołując tytuł jednego z juveniliów poety – napisanej 6 kwietnia 1828 roku w Opinogórze powiastki *Pan Trzech Pagórków. Ułamki ze starego rękopisu*. I to właśnie tę „dziecinną robotę”, jak ją określa badacz, traktuję jako przyczynek do refleksji nad biografią romantycznego poety i jego rodzimą topografią.

Opracowanie wybranych wątków z życia Krasińskiego, ze szczególnym uwzględnieniem relacji łączącej go z ojcem pozwoli ukazać, jak silna była ich rodzinna więź oraz jak istotną rolę odgrywała Opinogóra w życiu poety. Młodzieńcza korespondencja i napisana przez niego powiastka *Pan Trzech Pagórków* umożliwią ukazanie rzeczywistości „kraju lat dziecinnych”. Wybór utworu jest nieprzypadkowy – nie należy marginalizować wczesnych (młodzieńczych) prób literackich, ponieważ ukazują rozwój zdolności literackich autora i pozwalają uporządkować jego twórczość między innymi w kontekście rodzimej topografii².

W refleksji na temat *Pana Trzech Pagórków* zostanie podkreślona korelacja między marzeniami młodego Krasińskiego o powrocie w rodzinne strony a jego „doświadczeniem przestrzeni” (częściowa rekonstrukcja krajobrazu przez pisarza). Istotne jest nawiązanie do wydanego przez Muzeum Romantyzmu

¹ J. Kallenbach, *Zygmunt Krasiński. Życie i twórczość lat młodych (1812–1838)*, t. 1, Lwów 1904, s. 55.

² Juwenilia Zygmunta Krasińskiego analizuje między innymi Maciej Szargot. Zob. tenże, *Nad juveniliami Zygmunta Krasińskiego*, w: *Debiuty Mickiewicza, debiuty romantyków. Studia. W 200. rocznicę debiutu wieszcz: 1818–2018*, red. J. Ławski, Ł. Zabielski, Kraków 2021, s. 363–375.

w Opinogórze³ komiksu autorstwa Rafała Kado⁴ – *Opin. Na podstawie utworu „Pan Trzech Pagórków” Zygmunta Krasińskiego*⁵, który w tym artykule zostanie zestawiony z oryginałem. Przywołana analiza przyczyni się do „wieloaspektowego [...] jednak nie całościowego projektu analizowania i interpretowania interakcji (w tym także cyrkulacji) pomiędzy twórczością literacką i praktykami kulturowymi z nią związanymi a przestrzenią geograficzną”⁶.

Wincenty i Zygmunt

W monografii o myśli Krasińskiego autorstwa Juliusza Kleinerera można znaleźć informację, że ojciec pisarza, Wincenty, stał się jego „właściwym wychowawcą” w 1822 roku⁷, po śmierci żony⁸ (wcześniej boną poety była francuska emigrantka, pani Delahaye, pobierał również nauki u Józefa Korzeniowskiego i Pio-

³ Opinogóra Górna to polska wieś położona w województwie mazowieckim. To właśnie tam obecnie znajduje się Muzeum Romantyzmu, w którym można obejrzeć liczne pamiątki związane z historią rodu Krasińskich (np. portret Zygmunta namalowany przez jego żonę Elizę z Branickich Krasińską, drzewo genealogiczne rodziny z 1722 roku – miedzioryt odbity na jedwabiu, siedem portretów Krasińskich czy marmurowe popiersie generała Wincentego – dzieło François-Josepha Bosio z 1808 roku). W pobliskim parku odwiedzający mogą podziwiać jedyny w Polsce pomnik Zygmunta Krasińskiego, a także marmurową ławeczkę wykonaną na zamówienie Amelii Załuskiej, pierwszej muzy poety. Zob. Muzeum Romantyzmu w Opinogórze, <https://muzeumromantyzmu.pl> (dostęp: 08.08.2023).

⁴ Rafał Kado jest rysownikiem komiksów, twórcą rysunków satyrycznych oraz ilustracji do książek. Jednym z najbardziej znanych dzieł artysty jest komiks *Ciechan. Narodzenie* (opowieść o bohaterze, który odwiedza Ciechanów i tam dowiaduje się, że jest mitycznym założycielem miasta). Styl Kado przypomina pełne humoru, dynamiczne i wyraziste ilustracje Janusza Christy, autora kultowego cyklu *Kajko i Kokosz*, oraz Alberta Uderzo, współtwórcy *Asteriksa*. Zob. E-bookowo, *Rafał Rado*, <https://www.e-bookowo.pl/nasi-autorzy/rafal-kado.html> (dostęp: 08.08.2023).

⁵ R. Kado, *Opin. Na podstawie utworu „Pan Trzech Pagórków” Zygmunta Krasińskiego*, Opinogóra 2018. Dostępne jest również *Słuchowisko* przygotowane przez Muzeum Romantyzmu w Opinogórze: *Słuchowisko na podstawie utworu „Pan Trzech Pagórków” Zygmunta Krasińskiego – część pierwsza*: <https://www.youtube.com/watch?v=XAaq4becTFQ> i *część druga*: <https://www.youtube.com/watch?v=XAaq4becTFQ> (dostęp: 08.08.2023).

⁶ E. Rybicka, *Geopoetyka. Przestrzeń i miejsce we współczesnych teoriach i praktykach literackich*, Kraków 2014, s. 92.

⁷ J. Kleiner, *Krasiński*, Lublin 1948, s. 5.

⁸ Wiosną 1822 roku choroba żony Wincentego, starszej od niego o kilka lat księżniczki Marii Urszuli Radziwiłłówny, nasiliła się gwałtownie. Po śmierci kobiety (12 kwietnia) generał niezwłocznie zabrał syna do Opinogóry, chcąc za wszelką cenę uchronić go przed bolesnym pogrzebem i widokiem zamykania trumny. W międzyczasie w War-

tra Chlebowskiego). Niewątpliwie śmierć Marii Urszuli Radziwiłłówny była dla obu mężczyzn traumatycznym doświadczeniem, które znacząco wpłynęło na ich losy. Wincenty, „uderzony tym dotkliwym ciosem, przez rok prawie cały odosobnił się od świata, oddał się cały niepokieszonemu smutkowi i jedyne pociechy w miłości dla jedyne go syna poszukując, otoczył go podwójną pieczołowitością, tak, że stał mu się ojcem i matką”⁹. Ojciec spędzał z Zygmuntem dużo czasu w zamkniętym pokoju, edukował go o powinnościach obywatela, wpajał miłość do ojczyzny, uczył przysięgi Hannibala złożonej przeciwko Rzymowi. W konsekwencji Wincenty – w oczach syna – stał się odzwierciedleniem ideału rycerza i obywatela, bohatera narodowego¹⁰.

Pozostając pod silnym wpływem przekonań politycznych rodzica, Zygmunt Krasiński, jak sam pisał, „często musiał wybierać między ojcem a ojczyzną, między *drogą Polską i drogim Ojcem* – i zawsze wybierał w końcu ojca”¹¹. Generał Krasiński jawnie sprzeciwiał się powstaniu listopadowemu oraz był lojalny wobec cara, z którym łączyła go nienaruszalna przysięga. Ta postawa sprawiła, że na gruncie polskim zaczęto postrzegać go jako zdrajcę narodowego. Moment ten był jednym z najtrudniejszych w biografii Zygmunta – powstanie listopadowe stało się bowiem świadectwem jego osobistego dramatu, „najgłębszego kryzysu moralnego”¹². Generał opuścił Królestwo Polskie i udał się do Petersburga, a niepełnoletniego, pozbawionego wizy i środków na podróż potomka zatrzymał w Genewie¹³. Młody poeta utrzymywał jednak kontakt z ojcem i w listach zapewniał go o swojej lojalności oraz bezgranicznej miłości, jednocześnie informując o porzuceniu idei walki o niepodległość kraju. W liście z 4 października 1831 roku pisał:

Niechaj drogi Ojciec pewny będzie mojej miłości, mojego przywiązania bez granic. Dopóki miałem ojczyznę, jej pragnąłem życie poświęcić. Teraz to życie na rozkazy mojego Ojca. Teraz mój Ojciec jest ojczyzną moją, a tam gdzie była ojczyzna, teraz jest grób¹⁴.

szawie odbywały się uroczystości żałobne. J. Kallenbach, dz. cyt., s. 35. Zob. Z. Sudolski, *Wincenty Krasiński i współcześni. Studia i materiały*, Warszawa 2003, s. 39.

⁹ J. Kallenbach, dz. cyt., s. 36.

¹⁰ J. Kleiner, dz. cyt., s. 5.

¹¹ M. Janion, *Wstęp*, w: Z. Krasiński, *Nie-Boska komedia*, wstęp M. Janion, tekst, przyp. oprac. M. Grabowska, Wrocław 1974, s. XV.

¹² Z. Suszczyński, „*Agaj-Han*”, czyli romantyczna frenezja Zygmunta Krasińskiego, w: Z. Krasiński, *Agaj-Han. Powieść historyczna*, wpraw. Z. Suszczyński, Białystok 1998, s. 10.

¹³ W. Günther, *Romantyk – Pozytywista*, w: *Krasiński żywy. Książka zbiorowa wydana staraniem Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie*, red. W. Günther, Londyn 1959, s. 69.

¹⁴ Z. Krasiński, *Listy do ojca*, oprac., wstęp S. Pigoń, Warszawa 1963, s. 256. W liście z 14 maja 1831 roku Zygmunt wypowiada ojcu posłuszeństwo, co jednak niczego nie

Postawa Krasińskiego ukazuje dramat typowy dla romantycznego bohatera, rozdartego między poświęceniem życia dla Polski a lojalnością wobec ojca (cara). Stan emocjonalny poety po wybuchu powstania listopadowego trafnie opisywał Kleiner:

Naprawdę cierpiał strasznie. [...] Pragnął być w szeregu walczących. Uważał to za obowiązek. Ale stać go było tylko na pragnienie. Niewątpliwie hamulcem była świadomość, że udział jego w powstaniu zadałby cios ojcu, że byłby świadectwem potępienia zdrajcy przez syna własnego. [...] Będąc w sytuacji, która wydawała mu się sytuacją bez wyjścia, nie chciał go szukać; wolał zatapiać się w cierpienie własne i może nie bez ulgi stwierdzał istnienie przeszkód niepokonanych¹⁵.

Jak wynika z przywołanego cytatu, dobre samopoczucie generała Krasińskiego było dla pisarza wartością nadrzędną – i nie chodzi jedynie o synowską powinność, ale i – a może przede wszystkim – o podporządkowanie własnych pragnień wizji rodzica. Omówiona relacja ukazuje, że wspólnota narodowa zostaje zastąpiona przez silniejszą więź osobistą¹⁶. W listach do wieloletniego przyjaciela, powiernika zawodów i marzeń, Anglika Henryka Reeve’a, Krasiński często opowiadał o swoim cierpieniu¹⁷. Autor *Nie-Boskiej komedii* żył w przekonaniu, że „jako jeden z najmłodszych młodzieńców w Polsce, pochodzący z jednego z najznakomitszych rodów, ma obowiązek walczyć za ojczyznę, a nawet za nią zginąć”, o czym pisał z Rzymu 22 stycznia 1831 roku¹⁸. Ostatecznie jednak nie sprzeciwił się ojcu i 15 sierpnia 1832 roku wrócił do Polski. Maria Janion pisze o tej decyzji:

Młody poeta lękał się tego powrotu. Dręczyło go ciągle jeszcze pełne wyrzutów sumienia wspomnienie, że nie wziął udziału w powstaniu, nękała wizja zdeptanej przez zwycięzców Warszawy. Widział też dwuznaczność własnej sytuacji: w czasie, kiedy więk-

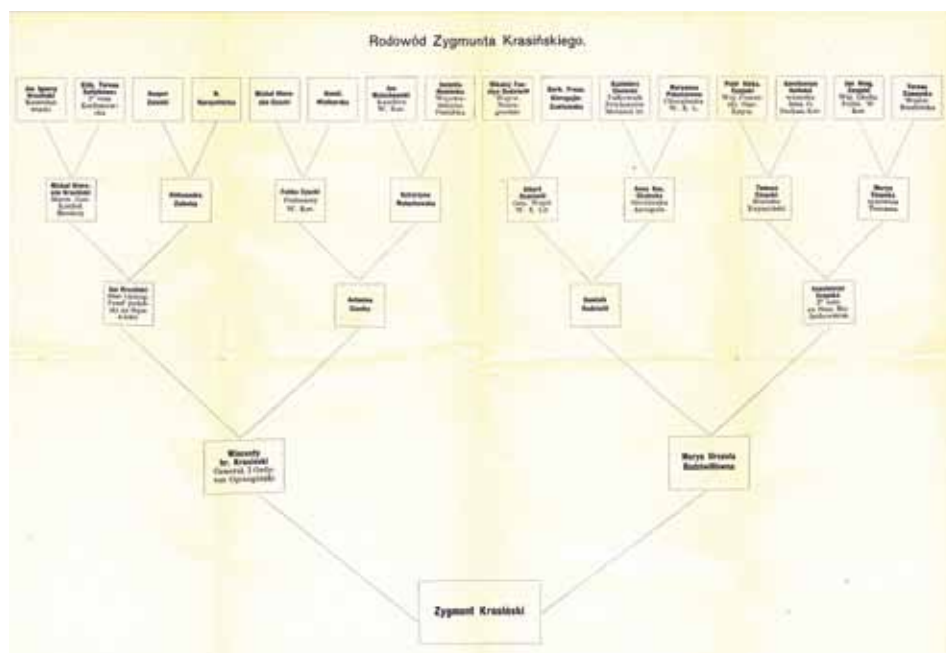
zmienia – poeta nie rusza w podróż: „Zmuszony jestem powiedzieć Ojcu, którego kocham i kochałem zawsze nade wszystko, że pójdę przeciw Jego woli, że będę się starał do Polski wrócić, że to jedynym od dzisiaj staje się celem wszystkich moich myśli i działań. [...] Los mój pełny jest goryczy, ale w Bogu ufam; On omylić nie może, bo ma całą wieczność za wydział swojej sprawiedliwości”. Tamże, s. 226–227.

¹⁵ J. Kleiner, dz. cyt., s. 15.

¹⁶ List datowany na 18 września 1831 roku jest uznawany za manifest romantycznego patriotyzmu. Z. Krasiński, *Listy do ojca...*, s. 245–351.

¹⁷ O przyjaźni Zygmunta Krasińskiego i Henryka Reeve’a opowiada Maria Danilewiczowa. Taż, *Zmienne koleje przyjaźni (Zygmunt Krasiński i Henryk Reeve)*, w: *Krasiński żywy...*, s. 113–133. Zob. A. Markuszewska, *Poetyckie światy romantyków. O młodzieńczej korespondencji Zygmunta Krasińskiego i Henryka Reeve’a*, Toruń 2017; P. Hertz, *Krasiński i Reeve. Dzieje przyjaźni, dzieje korespondencji*, w: Z. Krasiński, *Listy do Henryka Reeve’a*, t. 1, tłum. A. Olędzka-Frybesowa, oprac. P. Hertz, Warszawa 1980.

¹⁸ List Z. Krasińskiego do H. Reeve’a z 22 stycznia 1831 roku, w: Z. Krasiński, *Listy do Henryka Reeve’a*, t. 1..., s. 138.

Il. 1. Rodowód Zygmunta Krasińskiego. Źródło: J. Kallenbach, *Zygmunt Krasiński. Życie i twórczość lat młodych (1812–1838)*, t. 1, Lwów 1904

szość najbardziej wartościowych ludzi, w tym jego osobistych przyjaciół, musiała uciekać za granicę i tam borykać się z ciężkim życiem emigracyjnym, on właśnie wracał do kraju – i to jeszcze nie bardzo wiadomo, w jakim właściwie celu¹⁹.

Krasiński czuł się rozdarty między lojalnością wobec tradycji rodzinnej a głosem sumienia, który głośno wzywał go do solidarności z narodem w przejmującej chwili próby – na próżno.

Krasińskiego miejsce zakorzenienia

Proponuję przyjrzeć się z perspektywy geobiograficznej barwnie przedstawionej w *Panu Trzech Pagórków* Opinogórze – to właśnie tam pod czujnym okiem ojca dorastał Zygmunt Krasiński²⁰. W omawianej powiastce poeta przybliży historię posiadanego dworu i jego okolic.

Leżące przy drodze Ciechanów–Przasnysz starostwo opinogórskie od wiełu pokoleń, choć z przerwami²⁰, pozostawało w posiadaniu rodu Krasińskich.

¹⁹ M. Janion, *Wstęp...*, s. XXVIII.

²⁰ W przeszłości na terenie Opinogóry wybudowano dworzec myśliwski książąt mazowieckich. Właścicielem starostwa został po ojcu Jan, dziad romantycznego poety, i przekazał je swojemu synowi, Wincentemu. Za czasów Napoleona majątek został

Budynek wznosił się na wzgórzu w sąsiedztwie mało zadrzewionej okolicy. Nieopodal mazowieckiej posiadłości znajdowały się: park, niewielkie stawy oraz kapliczka na drugim wzniesieniu. W środku dworu najbardziej okazała była ogromna sala do zebrań i biesiad, którą zdobiły liczne portrety. Podczas gdy w „gnieździe rodu” zostały zgromadzone rodzinne pamiątki, w pracowni poety wisiała na ścianie tablica genealogiczna, służąca uhonorowaniu osób pełniących odpowiedzialne funkcje w państwie²¹. Według Janion dwór przez lata przypominał bardziej muzeum aniżeli budynek mieszkalny:

Dwór opinogórski stanowił więc jakby muzeum rodowych splendorów, w którym pielęgnowano tak ulubione w staropolskiej heraldyce fantastyczne genealogie, wywodzące polskie rody magnackie od patrycjuszki rzymskich, oraz kompletowano pamiątki dotyczące dwóch momentów historycznych, w których Krasińscy odgrywali pewną rolę polityczną: konfederacji barskiej oraz wojen napoleońskich²².

Dla młodego dziedzica Opinogóra szybko stała się miejscem wyjątkowym – symbolem tego, co utracone, wspomnieniem dziecięcej beztroski²³. O silnym, niesłabnącym przez lata przywiązaniu do rodzinnego majątku poeta wspominał w liście do ojca, pisanym z Warszawy, datowanym na 29 września 1828 roku. Sposób, w jaki Krasiński opisuje swoje emocje w korespondencji, zdradza jego ogromną wrażliwość – tęsknota za czasem lat dziecięcych przypomina tę, którą odczuwa, myśląc o ojcu. Jak można domniemywać, opisy otaczającej pisarza opinogórskiej rzeczywistości nie bez powodu są tak szczegółowe. Zygmunt chce, aby Wincenty współuczestniczył w jego doświadczeniu: by mógł „ujrzeć” to, co on dostrzega, „odczuć” to, co on przeżywa, „skosztować” tego,

tymczasowo przekazany na rzecz skarbu pruskiego, potem przejął go Napoleon, który obdarzył nim jednego ze swoich generałów. Ostatecznie starostwo wróciło jednak do rodziny Krasińskich: „Za Napoleona nadane było czasowo Bernadottemu, «księciu Pontecorvo», ale znów wróciło do Winc. Krasińskiego, który od Aleksandra I otrzymał potwierdzenie dawnego polskiego nadania. Obszerne włości, należące do tego starostwa, ciągną się od Ciechanowa do Pałuk i Kołaczkowa, granicząc z rodzowym gniazdem, Krasnem, będącym wówczas w posiadaniu krewnej jenerała, z innej linii Krasińskich”. J. Kallenbach, *Krasiński...*, t. 1, s. 39.

²¹ T. Pini, *Krasiński. Życie i twórczość*, Poznań 1928, s. 6.

²² M. Janion, *Zygmunt Krasiński – debiut i dojrzałość*, Warszawa 1962, s. 22. Na wspomnienie zasługuje to, że Wincenty Krasiński rozbudował starostwo opinogórskie i stworzył „ośrodek rozległej ordynacji”. Włączył on bowiem w majątek czterdzieści wsi i folwarków, wybudował w okolicy również okazały zameczek. Zob. przyp. 1, w: Z. Krasiński, *Listy do ojca...*, s. 26. W majątku rodziny znajdowały się dwa pałace: wspomniana Opinogóra pod Ciechanowem oraz reprezentacyjna rezydencja wielkopańska na Krakowskim Przedmieściu w Warszawie. M. Janion, *Zygmunt Krasiński – debiut i dojrzałość...*, s. 21, 23.

²³ J. Kallenbach, *Krasiński...*, t. 1, s. 39–40.

czego sam próbuje. W Opinogórze poeta czuł się naprawdę szczęśliwy, czego dowodzą listy pisane z Genewy 12 lutego i 6 marca 1830 roku²⁴, a wspomnienia – jak sam twierdzi – są największą częścią tego szczęścia²⁵. Zresztą podobnie brzmi również jeden z listów wcześniejszych (z 9 listopada 1829 roku):

Skracając czas długi wystawiałem sobie, kiedy znów obaczę dom rodzinny i ojca z mojego postępowania zadowolonego, przyjmującego mnie ze łzami radości, i postanowiłem całymi siłami o te łzy się starać, i przysięgłem, że nigdy inszych z mej przychyny nie wyleje. [...] Stała mi przed oczyma Opinogóra; i ogród, i staw, i kaplica nowe łzy z ocz mi wycisnęły. [...] Obróciłem jeszcze raz oczy ku rodzinnej stronie, wyciągnąłem ku naszym sosnowym lasom i piaskowym polom ramiona, jak gdybym chciał ich ostatnim żegnać uściśnieniem, a potem wtoczyłem się w ciemny zakątek kocza i zakrywszy się płaszczem wpadłem w głębokie marzenie [...]26.

W korespondencji emigracyjnej Krasiński pisze też o potrzebie pozostawiania w stałym kontakcie z ojcem. 8 listopada 1829 roku wyznaje:

Kochany Papo, wszystko, co moje szczęście teraz stanowi, jest wspomnienie. Teraźniejszość mało ma dla mnie powabu, wśród zabaw i salonów nie upatruję żadnej poety. Żyję w przeszłości i karmię się nadzieją²⁷.

W listach wysyłanych z Opinogóry poeta przywołuje szczegóły krajobrazu (pięknie utrzymany przez Franciszka ogród, ale i niekorzystne warunki pogodowe: zimno, mrok, zachmurzenie), wspomina o codziennych rozrywkach (polowanie z chartami), dzieli się nowinkami (brak gości, od kiedy „Babula”²⁸ wyjechała, trwa oczekiwanie na przyjazd sędziów z Przasnysza)²⁹, podczas gdy w korespondencji z Genewy koncentruje się na wspomnieniach. W liście z 12 lutego 1830 roku smutek przeplata się z ironią, co nadaje wypowiedzi wielowymiarowy charakter: „[...] w Opinogórze trzy osoby umarły od mego wyjazdu, to straszna rzecz. W pałacu za śmierć Kretowej przynajmniej jest kompensacja w ślubie Frotera z Ropuchą, czyli grzeczniej mówiąc le Crapaud”³⁰. Informacja o śmierci trzech osób zostaje przedstawiona jako „straszna rzecz” – to przykład osobistego wyznania, sygnalizującego poczucie straty. W kolejnym zdaniu Krasiński dzieli się ironicznym komentarzem o „kompensacie” za śmierć Kretowej, co wyraźnie umniejsza skalę lokalnej tragedii. Śmiałe zestawienie śmierci i małżeństwa w korespondencji ukazuje sposób pojmowania świata przez

²⁴ Z. Krasiński, *Listy do ojca...*, s. 104, 119.

²⁵ Tamże, s. 126.

²⁶ Tamże, s. 30–31.

²⁷ Tamże, s. 50.

²⁸ Antonina z Czackich – matka Wincentego, babka Zygmunta.

²⁹ Z. Krasiński, *Listy do ojca...*, s. 25.

³⁰ Tamże, s. 108.

poetę – świadomy przewrotności losu poszukiwał on równowagi między tym, co mroczne, melancholijne, nostalgiczne, a codziennością, która go otacza.

Korespondencję Krasińskiego przenika nieustająca tęsknota za przeszłością. Miejsca, które wspomina – Przedwojewo, Sukmanka, Ciechanów – nie pełnią w jego listach wyłącznie funkcji topograficznej, można je traktować jako nośniki pamięci i nostalgii. Niepozorne elementy krajobrazu – strumyczek, krzew, drzewo (pod którym poeta zabija kuropatkę czy zającą), błotko...³¹ – to szczególnie o znaczeniu symbolicznym. Przywołane zdrobnienia, pojawiające się licznie w korespondencji syna z ojcem, nadają krajobrazowi cech bliskości, czułości czy dziecięcej nostalgii. Nawet będąc w podróży, Krasiński dostrzegał piękno zmieniającego się krajobrazu, jednak z nieukrywaną tęsknotą wspominał przede wszystkim Opinogórę. W korespondencji z Wenecji z 22 maja 1832 roku pisał: „Chciałbym być już w Opinogórze; choć piękne zwiedzam krainy, coś mnie popycha naprzód ku Polsce, ku Ojcu – i niewiele też mam pociechy z tego wszystkiego, bo mnie oczy nie pozwalają się nacieszać i niebem i morzem”³².

W słowach młodości

Szesnastoletni Zygmunt Krasiński dedykuje dzieło *Pan Trzech Pagórków. Ułamki ze starego rękopisu* ojcu. Panegiryk zawiera słowa uznania oraz życzenia „nieśmiertelnej chwały” dla rodzica³³. Jest to jednak nie tylko uznanie dla Wincentego Krasińskiego³⁴, lecz także próba ukazania Opinogóry jako miejsca wyjątkowego, trwale zapisanego w historii, niemal legendarnego. Kallenbach podkreśla, że *Pana Trzech Pagórków* można traktować jako „hołd złożony dziedzicznej Opinogórze”, odważną próbę upoetyzowania krajobrazu, który Krasiński pamiętał z lat dziecińczych³⁵.

³¹ Tamże, s. 126.

³² J. Kallenbach, *Zygmunt Krasiński. Życie i twórczość lat młodych (1812–1838)*, t. 2, Lwów 1904, s. 4. Utrudnione widzenie było związane z postępującą chorobą oczu poety.

³³ Z. Krasiński, *Pan Trzech Pagórków. Ułamki ze starego rękopisu*, w: tegoż, *Dzieła literackie*, t. 2, wyd., oprac. P. Hertz, Warszawa 1973, s. 19–21. Choć dedykacja dowodzi uznania dla ojca, sam utwór zawiera motyw ojcobójstwa. Andrzej Waśko zwraca uwagę na monotematyczne przedstawienia relacji ojciec – syn w twórczości Krasińskiego (do *Irydiona* włącznie), podkreślając wielokrotnie „zależność psychiczną” poety od generała Krasińskiego. Zob. A. Waśko, *Zygmunt Krasiński. Oblicza poety*, Kraków 2001, s. 53–54.

³⁴ Wincenty Krasiński dążył do „podniesienia i ugruntowania świetności własnego rodu”, czym zapewne zaskarbił sobie uznanie syna. Stał się on niejako „odnowicielem jego potęgi, pragnął i życie syna podporządkować temu celowi”. Niestety, zaprzęając się polityce cara Aleksandra I, a później Mikołaja I, utracił zaufanie społeczeństwa. M. Janion, *Wstęp...*, s. XIV. Zob. J. Kleiner, dz. cyt., s. 5–6.

³⁵ J. Kallenbach, *Krasiński...*, t. 1, s. 54–55.

Il. 2. Wspólne polowanie ojca i syna. Źródło: R. Kado, *Opin. Na podstawie utworu „Pan Trzech Pagórków”*, Opinogóra 2018, s. 23³⁶

³⁶ Polowanie było jednym z ulubionych zajęć poety. Wspominał o tej aktywności w korespondencji do ojca, między innymi w liście datowanym na 3 września 1828 roku: „Zdrów jestem i poluję”. Z. Krasiński, *Listy do ojca...*, s. 25.

W utworze, w metatekstowym *Dokończeniu*, narrator zastanawia się nad etymologią nazwy rodzimej Opinogóry³⁷. Dopisek do tytułu powiastki – *Ułamki ze starego rękopisu* – to nawiązanie do sceny wręczania pergaminu (rękopisu) poecie przez zjawę (jeśli wierzyć postaci, to właśnie tam znajduje się „powód imienia Opinogóry”³⁸). Literacka mistyfikacja to zabieg często powielany w dziełach romantycznych. Poszukiwanie prawdy może bowiem przyczynić się do wyjaśnienia zagadki³⁹.

Historia o Opinie, tytułowym bohaterze, obdarzonym nadludzką siłą i uzbrojonym w maczugę, siejącym śmierć i zniszczenie, wpisuje się w nurt tak zwanego gotycyzmu opinogórskiego⁴⁰. Bohater rządzi „hordą słowiańską”, Dzierzanami, którzy „przelekli, tarzali się w pyłe u stóp strasznego władcy, i nie było człowieka, który by śmiał spotkać wzrok straszny pana Trzech Pagórków lub straszniejszą jeszcze prawicę”⁴¹. Jego największym wrogiem jest inny prasłowiański wojownik, Nadar vel Sokół Równin – odważny, nie mniej od niego waleczny, przyjaciel Sławana. Historia zawiera również wątek miłosny – Opin próbuje uprowadzić świeżo poślubioną żonę Sławana, Żuliśławę, na oczach męża, jego ojca Mieczyna i zgromadzonych gości. W prozie Krasińskiego wrogowie – Opin i Nadar – giną w walce⁴².

Opinogóra i okolice służą ukazaniu dramatycznych wydarzeń, a fabuła opowieści sprzyja połączeniu rodzimej mitologii z romantyczną estetyką. Jak podkreśla Janion, na Krasińskiego oddziaływały legendy rodu, które z powodzeniem wyszukiwał w rodzinnych dokumentach⁴³. Ponadto w jego twórczości można zauważyć poetykę ekspresyjną (obrazowanie frenetyczne). Poeta, zainspirowany utworami francuskimi (pisanymi we wczesnej fazie romantyzmu), tworzy młodzieńcze powieści (i powiastki) „w szale romantycznej okropności”⁴⁴.

³⁷ Z. Krasiński, *Pan Trzech Pagórków. Ułamki ze starego rękopisu...*, s. 23–24.

³⁸ Tamże, s. 24.

³⁹ M. Janion, *Zygmunt Krasiński – debiut i dojrzałość...*, s. 63.

⁴⁰ Tamże, s. 56–74; też, *Wstęp...*, s. XXXI.

⁴¹ Z. Krasiński, *Pan Trzech Pagórków. Ułamki ze starego rękopisu...*, s. 10–11.

⁴² W komiksie *Opin* autorstwa Kado zakończenie zostało zmienione: żaden z bohaterów nie ginie. Nadar daruje wrogowi życie, a Żuliśława i Sławan żyją długo i szczęśliwie. R. Kado, dz. cyt., s. 31.

⁴³ M. Janion, *Zygmunt Krasiński – debiut i dojrzałość...*, s. 19.

⁴⁴ Taż, *Genewska proza Krasińskiego*, „Pamiętnik Literacki” 1961, z. 4, s. 398. Tutaj można wyróżnić między innymi *Mściwego karta* i *Masława, księcia mazowieckiego* (1928), *Adama Szaleńca* (1831) i, oczywiście, omawianego *Pana Trzech Pagórków*.

Il. 3. Opin uprowadza małżonkę Sławana. Źródło: R. Kado, *Opin. Na podstawie utworu „Pan Trzech Pagórków”, Opinogóra 2018, s. 27*

W kadrach komiksu

Komiks *Opin*⁴⁵, będący adaptacją utworu Krasińskiego, powstał na zamówienie Muzeum Romantyzmu w Opinogórze – instytucji otwartej 20 maja 1961 roku, w sto pięćdziesiątą rocznicę dekretu Napoleona przywracającego Opinogórę Krasińskim. Obecnie majątek składa się z kilku budynków usytuowanych na terenie 22-hektarowego parku krajobrazowego w stylu angielskim: neogotyckiego pałacyku z lat czterdziestych XIX wieku (można w nim obejrzeć stałą ekspozycję poświęconą Zygmuntowi Krasińskiemu)⁴⁶, dworu, neogotyckiego budynku oficyny dworskiej, powozowni i oranżerii. Oprócz parku można zwiedzać kościół z kryptą grobową, w której pochowani są: poeta, jego rodzice i dzieci⁴⁷.

Rafał Kado, autor scenariusza, ilustracji, opracowania graficznego oraz projektu okładki, podjął się niełatwego zadania – postanowił opowiedzieć młodzieńczą powiastkę wybitnego twórcy romantycznego w formie komiksu, a tym samym – za jego pomocą – przywrócić ducha epoki i przypomnieć jedno z juveniliów poety. Artysta przenosi czytelnika w czasie – nie tylko do chwil, gdy na opinogórskich terenach rządził okrutny Opin, lecz także do pierwszej połowy wieku XIX, kiedy trwa budowa neogotyckiego pałacu, a Zygmunt Krasiński traktuje wiejską posiadłość rodową jako miejsce odpoczynku i polowań.

Zastanawiając się nad przynależnością gatunkową komiksu, warto odwołać się do pionierskiej monografii *Sztuka komiksu. Próba definicji nowego gatunku artystycznego* Krzysztofa Teodora Toeplitza, który zapoczątkował dyskusję o komiksie jako rozwiniętym systemie znaków. Zdaniem badacza ich „czytelność wynika zarówno z kontekstu, w jakim występują, jak i ze znajomości ich sformalizowanego charakteru, czyli zawartego w nich «kodu»”⁴⁸. Słowo i obraz (komiks to dzieło ikonolingwistyczne) pozwalają twórcom (scenarzyście) opowiedzieć historię – zarówno nową, wykreowaną, jak i tę przetwarzaną (na

⁴⁵ Komiks został wydany w oprawie zeszytowej, na papierze kredowym, w formacie A4, ma 36 stron. Za redakcję i koordynację projektu byli odpowiedzialni Aldona Łyszkowska, Wojciech Górczyk oraz Dariusz Cybulski.

⁴⁶ Opinogórski pałacyk, obleczonego w „kostium gotycki”, powstał w XIX wieku (Krasiński wspominał o postępujących pracach budowlanych w liście do ojca w 1828 roku). Budowla była prezentem ślubnym generała Krasińskiego dla młodej pary, Elżbiety z Branickich i Zygmunta, w 1843 roku. Zob. Muzeum Romantyzmu w Opinogórze, *Neogotycki pałacyk*: <https://muzeumromantyzmu.pl/neogotycki-palacyk/> (dostęp: 15.10.2023).

⁴⁷ Muzeum Romantyzmu w Opinogórze, *O muzeum*: <https://muzeumromantyzmu.pl/o-muzeum-2> (dostęp: 06.10.2025).

⁴⁸ K.T. Toeplitz, *Sztuka komiksu. Próba definicji nowego gatunku artystycznego*, Warszawa 1985, s. 52.

Il. 4. Horak spotyka się z kapłanem. Źródło: R. Kado, *Opin. Na podstawie utworu „Pan Trzech Pagórków”*, Opinogóra 2018, s. 16

przykład trawestację bądź adaptację utworu literackiego)⁴⁹. Estetyka współczesnego komiksu opiera się z jednej strony na utrwalonych w kulturze konwencjach, z drugiej na nowoczesnych formach ekspresji. Narracyjne sekwencje nieruchomych obrazów są więc ujęte na planszy lub w paskach, a słowo (zamknięte w „dymkach”⁵⁰) dopełnia tworzywa komiksowego⁵¹. Kluczowe jest współoddziaływanie słowa i obrazu w tekście kultury⁵².

Opin Kado posiada cechy charakterystyczne dla gatunku mieszanego – jest utworem ikonolingwistycznym, łączącym tekst z obrazem, a ze względu na poruszaną tematykę (i specyfikę) jest skierowany przede wszystkim do czytelnika ambitnego⁵³. To komiks, w którym tytułowy bohater – Opin, Pan Trzech Pagórków – odgrywa na wzór bohaterów (superbohaterów, antybohaterów) znaczącą rolę w utworze. Pojawiają się motywy fantastyczne (to nieodłączny element serii komiksowych o superbohaterach), a oryginał nie jest tak znany jak na przykład *Nie-Boska komedia* czy *Irydion*⁵⁴ Krasińskiego. Mając na uwadze wspomniane elementy, a także decyzję wydawców, omawiana edycja jest w niniejszym artykule konsekwentnie klasyfikowana jako komiks.

Dwa ujęcia tej samej historii

Tom Kado został pozbawiony dedykacji, która w utworze Krasińskiego jest znacząca. Zamiast niej pojawia się adnotacja autorstwa Dyrektora Muzeum Romantyzmu w Opinogórze, Romana Feliksa Kochanowicza, deklarującego, że omawiany komiks ma „przybliżyć twórczość wieszczu i zachęcić Czytelnika do

⁴⁹ Postrzeganie komiksu jako samodzielnego medium daje liczne możliwości analizy i interpretacji, co przekłada się znacząco na liczbę prac naukowych i popularnonaukowych omawiających takie dzieła. Zob. W. Birek, *komiks* [hasło], w: *Słownik rodzajów i gatunków literackich*, red. G. Gazda, Warszawa 2012, s. 479–482; S. McCloud, *Zrozumieć komiks*, tłum. M. Błażejczyk, Warszawa 2015.

⁵⁰ Dymki komiksowe uczą czytelnika interpretacji pozawerbalnej – ukazują, jak wygląd tekstu wpływa na jego odbiór. Ponadto wprowadzają wymiar akustyczny do komiksów. K.T. Toeplitz, dz. cyt., s. 105.

⁵¹ W. Birek, dz. cyt., s. 480–481.

⁵² K.T. Toeplitz, dz. cyt., s. 19.

⁵³ Zob. P. Zawrotny, *Powieść graficzna jako zjawisko*, w: *Powieści graficzne. Leksykon*, red. J. Konefał, Warszawa 2015, s. 53–60. Jak powszechnie wiadomo, to właśnie różnorodne ujęcia fikcyjnych osiągnięć postaci o supermocach (pojawiające się pierwotnie w komiksie) wzmożyły potrzebę wyrażenia, a może i uwypuklenia innej narracji – takiej, która będzie ukazywała historie o złożonej fabule, z pełnokrwistymi bohaterami i zamykającej się w obrębie jednego dzieła.

⁵⁴ Wspomniane dramaty romantyczne nie funkcjonują na rynku czytelnicznym w formie komiksu (tj. formie atrakcyjnej, mogącej potencjalnie wzbudzić zainteresowanie odbiorców).

przeczytania wspomnianego utworu Krasińskiego – chociażby po to, aby porównać, ile z utworu poety znajduje się w tej publikacji”⁵⁵. Można więc potraktować *Opina* jako wstęp do historii rodu Krasińskich, po którym warto zapoznać się z linią fabularną oryginalnego utworu.

Decyzja o nieuwzględnieniu dedykacji to nie jedyna zmiana, mająca na celu dostosowanie formy i treści utworu do – jak można domniemywać – oczekiwań współczesnego czytelnika. Wątpliwości może budzić przedstawienie najważniejszych bohaterów opowieści (*Opina*, *Horaka*, *Nadara*, *Sławana*, *Żuliślawy* oraz *Mieczyna*) i umieszczenie ich podobizn wraz z krótkimi charakterystykami pod zbiorczym nagłówkiem: „*Obsada*”. Zgodnie z definicją znajdującą się w *Słowniku języka polskiego* obsada to „zespół osób zajmujących wyznaczone stanowisko lub pracujących w jakiejś placówce” bądź „zespół aktorów grających w filmie lub w sztuce”⁵⁶. W przypadku komiksu najczęściej są to „bohaterowie” lub „bohaterowie komiksu”. Można jednak zauważyć, że adaptacja wyraźnie zbliża sposób prezentacji treści do linearnej narracji filmowej, więc zestawienie protagonistów i antagonistów pod etykietą „*Obsada*” okazuje się zabiegiem w pełni uzasadnionym, a nawet dowcipnym – świadomie nawiązującym do konwencji kina i teatralnej listy ról.

W *Opinie* Kado wykorzystuje tylko wybrane fragmenty powiastki Krasińskiego. Jeden z nich został opracowany w poniższej tabeli:

<i>Pan Trzech Pagórków. Ułamki ze starego rękopisu Zygmunt Krasiński</i>	<i>Opin. Na podstawie utworu „Pan Trzech Pagórków” Zygmunta Krasińskiego Rafał Kado</i>
<u>W</u> Mazowszu jest miejsce zwane Opinogórą. <u>Trzy pagórki</u> wznoszą się wśród rozległej równiny – <u>lasy z dala czarnym ją okrażają wieńcem</u> – gaje zielone, po niej rozsypane, przyjmują w swoje zacisze <u>różnopióre ptaki lub trwożliwe zające</u> – krzaki gdzieniegdzie z błot i trzęsawisk wznoszą gałęzie, <u>wiatrem na wszystkie nachylane strony</u> ⁵⁷ .	<u>Na</u> Mazowszu jest miejsce zwane Opinogórą. <u>Tu trzy pagórki</u> wnoszą się wśród rozległej równiny, którą <u>lasy z dala okrażają wieńcem</u> . Zielone gaje po niej rozsypane przyjmują w swoje zacisze <u>wszelakie ptaki i trwożliwe zające</u> . Na równinie gdzieniegdzie z błot i trzęsawisk krzaki wznoszą gałęzie ⁵⁸ .

Tabela 1. Porównanie oryginalnego i komiksowego opisu Opinogóry

⁵⁵ Tamże, s. 3.

⁵⁶ *Obsada* [hasło], w: *Słownik języka polskiego*, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/obsada> (dostęp: 08.08.2023).

⁵⁷ Z. Krasiński, *Pan Trzech Pagórków...*, s. 22.

⁵⁸ R. Kado, dz. cyt., s. 5.

Porównując oba fragmenty dotyczące Opinogóry, można z łatwością zauważyć, że scenariusz Kado został w dużej mierze uwspółcześniony i oczyszczony z elementów uznanych przez autora scenariusza – jak można domniemywać – za zbędne. Język jest mniej poetycki („różnopióre ptaki”), bardziej neutralny („wszelakie ptaki”), a słownictwo uproszczone i jednoznaczne. Kado zdecydował się jednak pozostawić wspomnienie o „trwożliwych zającach” – ich obecność może sprzyjać identyfikacji majątku Krasińskich, zarazem podkreśla rolę natury w opisie Opinogóry. Podczas gdy mazowiecki pejzaż Krasińskiego to „romantyczna” przestrzeń pełna symbolicznych odniesień i określająca więź między bohaterem a miejscem, Opinogóra w ujęciu Kado zostaje przedstawiona w sposób uproszczony – nadal z romantyczną nutą, lecz przede wszystkim jako opis przyrody, który ma ułatwić czytelnikowi wyobrażenie sobie tego miejsca.

Autor scenariusza przybliży historię rodu Krasińskich⁵⁹, uwypuklając również silną więź poety i jego ojca. Treść dialogów na autorskich planszach Kado stylizowana jest na mowę ojcowską, a miejscami przypomina parodię:

Cóż! Widzę, że jednak nie pójdziesz w moje ślady. He! He!⁶⁰

Nie przejmuj się synu! Napiszę w pamiętnikach o tym, jak mężnie walczyłeś! He! He! [...] Wstrzymaj się teraz ze strzelaniem, synku. Ten pałacyk neogotycki buduję dla ciebie!⁶¹

Należy zgodzić się, że całe przedsięwzięcie polegające na przeniesieniu dawnej prozy do współczesnej narracji komiksowej wymaga modernizacji języka. Pozostaje jednak pytanie, jakimi środkami ten cel został osiągnięty i czy użyta stylizacja rzeczywiście współgra z tonem adaptowanej opowieści? Różnica między oryginałem a adaptacją wynika nie tylko z konieczności aktualizacji warstwy językowej, lecz także z odmiennej specyfiki medium. W powiastce Krasińskiego czytelnik śledzi wyłącznie narrację, podczas gdy w komiksie odbiór dotyczy tekstu i obrazu. Lektura nie ogranicza się więc do czytania – to złożone doświadczenie estetyczne. Kadry, kompozycja, plansze, dynamika przedstawienia, dymki współtworzą znaczenia i niejednokrotnie przejmują część funkcji narracyjnych, jakie w oryginale pełnił wyłącznie język. W tym kontekście modernizacja stylu staje się nie tylko zabiegiem językowym, lecz również elementem budowania spójności między tekstem a obrazem. Wówczas całość zachowuje charakter adaptowanej historii, a jednocześnie odpowiadała współczesnym konwencjom komiksowym.

W utworze Kado obecne są sceny, których brakuje w powiastce Krasińskiego. Zabiegi te sprzyjają dynamice, umożliwiają również pokazanie Opinogóry

⁵⁹ O Wincentym Krasińskim pisał obszernie Z. Sudolski (dz. cyt.).

⁶⁰ R. Kado, dz. cyt., s. 7.

⁶¹ Tamże, s. 22–23.

z innej perspektywy⁶². Ponadto rysownik uwzględnił w fabule kilkoro drugoplanowych bohaterów i wzbogacił dzieło o autorskie „przerywniki” – sceny ukazujące Zygmunta Krasińskiego w różnych sytuacjach, na przykład podczas polowania z ojcem⁶³ czy w trakcie pracy twórczej: w samym centrum Opinogóry (nieopodal kościoła, nad brzegiem opinogórskiego stawu⁶⁴) Krasiński opisuje przygody Opina ze swojego snu⁶⁵. W tle można zauważyć liczne, charakterystyczne dla okolicy atrakcje: opinogórski kościół-rotundę pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, porośnięty dwór Krasińskich, a także pałac neogotycki w budowie. Są to dodatkowe elementy w utworze, jednak można je uznać za funkcjonalne w kontekście upowszechnienia biografii poety czy uwspółcześnienia historii o Opinie. Ponadto Kado stosuje w swoim dziele perswazję – opowiadając historię, zachęca do odwiedzenia Muzeum Romantyzmu⁶⁶.

Różnice możemy zaobserwować również w zakończeniach. Mimo że w powiastce Krasińskiego dwóch bohaterów ginie, to jeden z nich umiera z uśmiechem na ustach. Opin żegna się z życiem słowami: „[...] umieram radosny z tego, że jeszcze między ludźmi człowieka znalazłem”⁶⁷. Utwór kończy się opisem śmierci tytułowego bohatera: „Takie były ostatnie słowa Opina, uśmiech nie wściekłości, ale wesela i szczęścia zajaśniał na jego twarzy, ścisnął rękę Nadara, jak gdyby żegnał się z przyjacielem, i oparłszy głowę o szeroki kamień, skończył”⁶⁸. W komiksie Kado Nadar staje się bohaterem, a Żuliśława i Sławian żyją długo i szczęśliwie, panując nad Opinogórą⁶⁹.

Zamiast zakończenia

Legenda opowiadająca o rodzinnych stronach rodu Krasińskich, stworzona przez Zygmunta, pozwoliła w interesujący sposób ukazać wyposażonego w bajroniczną niechęć do świata Opina i ukochaną przez poetę Opinogórę. Rodzinny majątek nie funkcjonuje jednak w przywołanych utworach wyłącznie jako tło wydarzeń, wręcz przeciwnie – to przestrzeń, która jest nacechowana emocjonalnie,

⁶² Zarówno komiks, jak i słuchowisko służą popularyzacji miejsca, jakim jest Muzeum Romantyzmu w Opinogórze.

⁶³ R. Kado, dz. cyt., s. 16.

⁶⁴ W liście Krasińskiego do ojca, datowanym na 2 listopada 1829 roku, można przeczytać: „[...] i za Jezioro Genewskie nie odstąpiłbym wspomnienia o stawie opinogórskim”. Z. Krasiński, *Listy do ojca...*, s. 45.

⁶⁵ R. Kado, dz. cyt., s. 7.

⁶⁶ P. Timofiejuk, *Polski komiks jako narzędzie propagandy*, w: *Kontekstowy MIKS, Przez opowieści graficzne do analiz kultury współczesnej*, red. G. Gajewska, R. Wójcik, Poznań 2011, s. 179–197.

⁶⁷ Z. Krasiński, *Pan Trzech Pagórków...*, s. 36.

⁶⁸ Tamże.

⁶⁹ R. Kado, dz. cyt., s. 31.

symbolicznie, a także ideowo. Przywiązanie poety do „ziemi, ojcowizny, miejsca, które miało należeć do niego i w którym autentycznie czuł się zadomowiony, [...] «kraju lat dziecinnych»”⁷⁰ to przejaw postawy patriotycznej (ojczyzna jako miejsce osobistego doświadczenia, wspomnień) i emocjonalnego zakorzenienia w przestrzeni rodzinnej oraz kulturowej. Krasiński jest związany z miejscem, będącym w jego wspomnieniach synonimem harmonii i bezpieczeństwa. Poeta nadaje pejzażowi wymiar symboliczny, traktując go z jednej strony jako przestrzeń pierwotną (domową), z drugiej jako duchowo uprzywilejowaną (przestrzeń refleksji i wewnętrznego przeżycia).

Ines Załęska-Olszewska (Jan Długosz University in Częstochowa)
ORCID: 0000-0003-4761-6665, e-mail: i.zaleska-olszewska@ujd.edu.pl

“IN THE SHADOW OF THREE HILLS”: ZYGMUNT
KRASIŃSKI’S OPINOGÓRA – IN THE WORDS OF A YOUNG
MAN AND IN THE COMIC PANELS

ABSTRACT

This article presents selected biographical threads, with particular emphasis on the relationship between Krasiński and his father, Wincenty. The poet’s attachment to Opinogóra is discussed notably through one of his juvenilia – *Pan Trzech Pagórków. Ułamki ze starego rękopisu* (*The Lord of the Three Hills, fragments from an old manuscript*). Picturesque landscapes, treated as subjects of reflection, are intertwined with the poet’s biographical situation and his youthful vision of his family’s surroundings. The image of pagan Slavic culture, combined with the “Opinogóra Gothic” and the *furor poeticus* (poetic madness), reflects a romantic mythologization of the past. The article is complemented by a reflection on the adaptation of *The Lord of the Three Hills* by Rafał Kado, which reveals new forms of interpretation and visual storytelling. This adaptation exemplifies a dialogue between Romantic literature and popular culture, while preserving the ideological depth of the original work.

KEYWORDS

a comic book, *The Lord of the Three Hills*, Museum of Romanticism,
Opinogóra, Zygmunt Krasiński

⁷⁰ D. Plucińska, *Obrazy śmierci w młodszej twórczości Zygmunta Krasińskiego („Pan Trzech Pagórków”)*, w: *Śmierć Krasińskiego*, red. B., M. Szargotowie, Piotrków Trybunalski 2009, s. 87.